

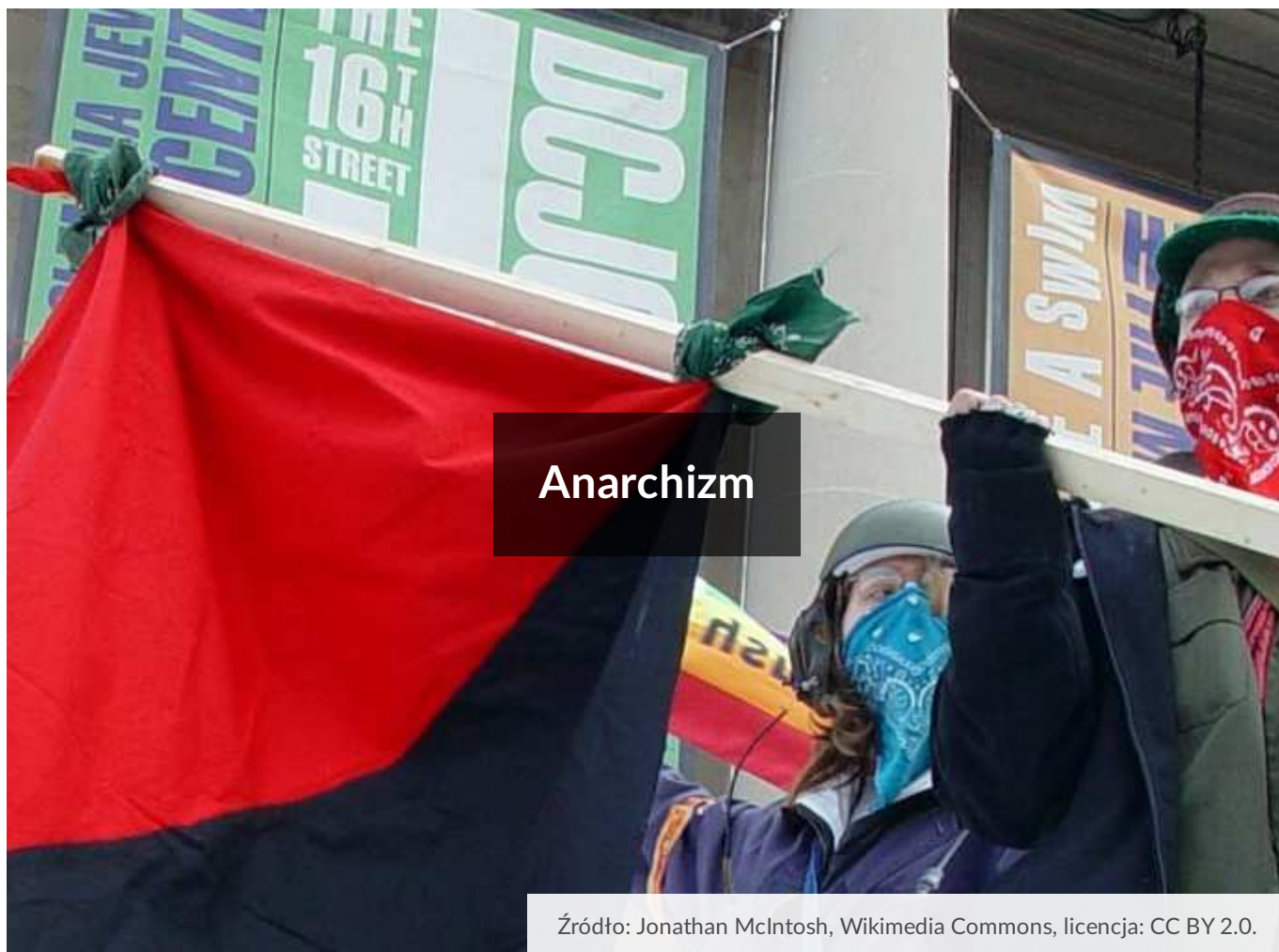

Anarchizm

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Hempel Jan, *Przedmowa*, [w:] Kropotkin Piotr, *Pomoc wzajemna jako czynnik rozwoju*, Warszawa 1919.

Anarchizm

Źródło: Jonathan McIntosh, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 2.0.

Jedną z podstawowych ludzkich potrzeb jest potrzeba niezależności. Nikt nie lubi robić czegoś wbrew swojej woli. Gdyby jednak potraktować potrzebę wolności radykalnie i konsekwentnie i odrzucić wszelką władzę? Czy takie stanowisko można obronić? Czy poradziłibyśmy sobie z jego konsekwencjami? Anarchizm jest nurtem filozoficznym – ale i praktyką społeczną – który postawił sobie za cel walkę o całkowite zniesienie przymusu. Jest to filozofia różnorodna, o bogatej historii. Pytania oraz odpowiedzi udzielane przez anarchistów każą nam inaczej spojrzeć na problematykę filozofii społecznej.

Twoje cele

- Wymienisz różne nurty myśli anarchistycznej.
- Odkryjesz, jakimi działaniami zajmują się współcześni anarchiści.
- Wykorzystasz teorie anarchistyczne do oceny innych stanowisk filozoficznych.

Przeczytaj

Anarchizm jako idea

Opisanie ogólnej definicji anarchizmu jest problematyczne z powodu dużej różnorodności nurtów i koncepcji. Można powiedzieć, że tak jak anarchiści przeciwstawiają się scentralizowanej władzy, tak teoria anarchizmu wymyka się wszelkim uogólnieniom. Zacząć więc można od nazwy. W języku potocznym synonimem słowa *anarchia* jest chaos, lecz słowo to pochodzi ze starożytnej greki, gdzie przedrostek *a* oznacza „brak”, „nieobecność”, zaś rdzeń *archos* „władcę”, „kierownika” czy też „wodza”. Anarchią nazywamy zatem stan, w którym władza jest nieobecna.

Anarchizm to filozofia, która podważa zasadność wszelkiej władzy i wszelkiego przymusu: zarówno tego wynikającego z istnienia państwa i jego instytucji, jak i innych zjawisk społecznych, takich jak kapitalizm czy konserwatywne społeczeństwo.

Można powiedzieć, że filozofia anarchistyczna jest radykalnie równościowa w tym sensie, że podważa hierarchię. Nie ma powodu – twierdzą anarchiści – by uznawać przewagę jakiegokolwiek jednostki czy grupy nad innymi. Nic tego nie uzasadnia: ani wcześniejsze zasługi, ani obowiązki moralne. Wszelka hierarchia jest wynikiem przemocy i jako taka powinna być zwalczana. Anarchizm posiada zatem pierwiastek negatywny, który polega na krytyce współczesnego społeczeństwa, a także pierwiastek pozytywny, czyli wizję nowego społeczeństwa, wolnego od jakiegokolwiek władzy.

Anarchizm to filozofia polityczna, która ściśle związana jest z praktyką mającą na celu stworzenie anarchii. To również jest przyczyną trudności w uogólnieniu myśli anarchistycznej – poszczególne nurty mają bowiem różne strategie dojścia do zamierzonego stanu.

Pierre-Joseph Proudhon

Pierre-Joseph Proudhon, 1809-1865

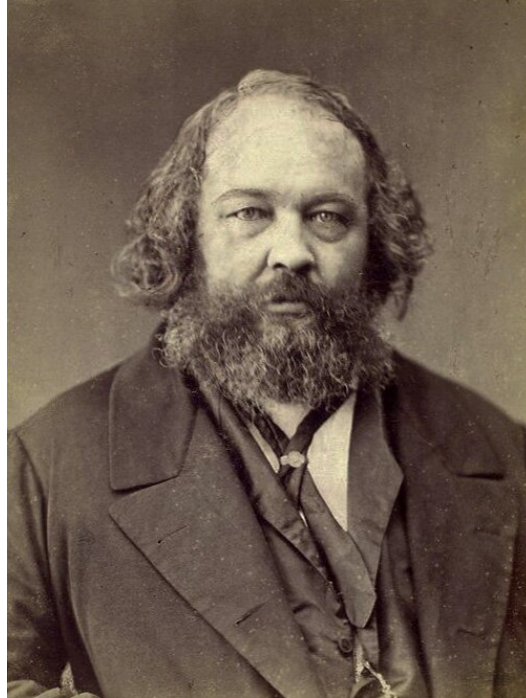
Proudhon był zecerem i drukarzem. Swoje zainteresowanie filozofią i myślą społeczno-polityczną zawdzięcza kontaktowi z socjalistą utopijnym Charlesem Fourierem. Proudhon nadzorował druk jego traktatu, dzięki czemu miał okazję do wielokrotnych rozmów i dyskusji ze swoim mistrzem.

Źródło: domena publiczna.

Filozofem, którego uważa się za ojca anarchizmu i który sam siebie określił w ten sposób, był francuski polityk Pierre-Joseph Proudhon. Miał on stwierdzić: ktokolwiek kładzie na mnie rękę, żeby mną rządzić, jest uzurpatorem i tyranem; ogłaszam go swoim wrogiem. Dla Proudhona władza, zarówno państwowa, jak i kościelna, były źródłem wyzysku bliźnich. Ustrój demokratyczny również nie jest, zdaniem Proudhona, pozbawiony wad. Co prawda, analizując historię, zauważył on, że pojawienie się demokracji wyzwoliło z władzy feudalnej. Z czasem jednak demokracja przedstawicielska przestaje sprzyjać wszystkim poza warstwą uprzywilejowanych, którzy są w stanie narzucić innym swoją wizję. Alternatywą dla państwa feudalnego nie jest zatem państwo demokratyczne, bo z konieczności musi ono opierać się na ogólnych prawach, które ograniczają suwerenność jednostek. Proudhon uważał również, że tym, co zniewala człowieka, jest kapitalizm i jego rozumienie własności. Miał on stwierdzić, że „własność to kradzież”. Za tą paradoksalną opinią kryje się przekonanie, że praca nigdy nie jest samodzielna. Nikt bowiem nie jest samowystarczalny – pracujemy zawsze wykorzystując wsparcie i osiągnięcia innych. Na przykład właściciel ziemski nie pracuje sam, lecz opiera się na pracy swoich pracowników, czy wręcz ją wykorzystuje. Rezultatem tej pracy jest własność, która nie powinna należeć do jednostki, lecz do całego społeczeństwa. W innym przypadku będzie to przywłaszczenie. Czy te rewolucyjne poglądy Proudhon chciał wprowadzać na drodze samej rewolucji? Odpowiedź brzmi: nie. Uważał on, że należy je wprowadzać przy pomocy reform. Idea, z którą kojarzony jest Proudhon, to **mutualizm** – doktryna przeciwstawiana konkurencyjności, podkreślająca znaczenie

dobrowolnej wzajemności pomiędzy ludźmi (np. przy wymianie dóbr), która byłaby korzystna dla obydwu stron.

Michał Bakunin

Michał Bakunin, 1814-1876

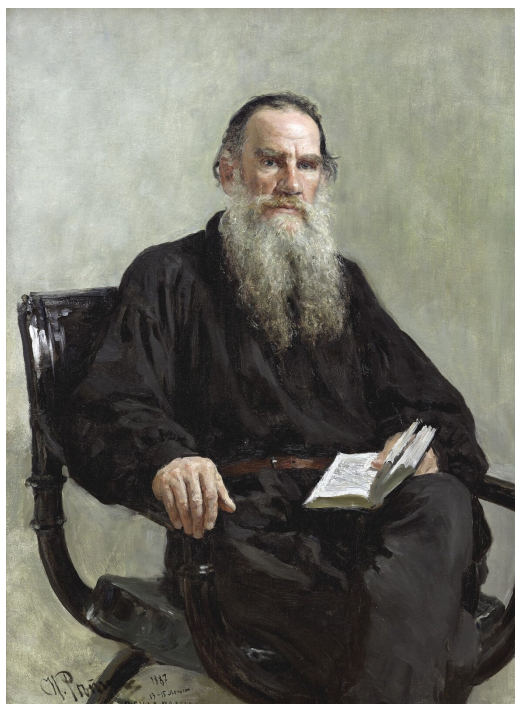
Historyk Jan Kucharczyński nazwał Bakunina „podpalaczem Europy”, uważając, że wykorzystywał on ruchy narodowe jako środek do wzniesienia międzynarodowej rewolucji społecznej. Rosyjski myśliciel wielokrotnie brał udział w protestach i buntach, był skazywany na śmierć, więziony i zesłany na Syberię. Uciekł z Rosji w 1861 r.

Źródło: domena publiczna.

Innym przedstawicielem anarchizmu był Michał Bakunin, działacz rosyjski. On również postulował odrzucenie wszelkiej władzy. Tym, co różniło go od Proudhona, był stosunek do przemocy oraz wizja społeczeństwa przyszłości.

Bakunin miał stwierdzić, że „społeczeństwo bez walki to martwe społeczeństwo”. Uznawał, że jedyną metodą dojścia do anarchistycznego społeczeństwa jest walka. Wspierał zatem wszelkie niepodległościowe zrywy – także polskie. Bakunin był zwolennikiem poglądu, który nazwany został potem **anarchizmem kolektywistycznym**. Twierdził, że społeczeństwa przyszłości nie powinny składać się z narodowych państw, ale z dobrowolnych wspólnot – kolektywów. Kolektywy te mogły, ale nie musiały, łączyć się w federację. Bakunin zgadzał się, że nadrzędnym celem jest zapewnienie pełnej wolności jednostki. Uznawał jednak, że człowiek jest istotą społeczną i to społeczeństwo, czyli proponowane przez niego komuny, jest gwarantem tej wolności.

Lew Tołstoj

Lew Tołstoj, 1828-1910.

Tołstoj był przez współczesnych uważany za autorytet moralny, niektórzy widzieli w nim drugiego cara. Oddany ludowi, ekscentryczny, o kontrowersyjnych poglądach, Tołstoj do dziś imponuje Rosjanom, którzy chętnie sięgają po jego powieści i pisma.

Źródło: domena publiczna.

Bardzo ciekawą postacią spośród klasyków anarchizmu był rosyjski pisarz i myśliciel Lew Tołstoj. Łączył on anarchizm z myślą chrześcijańską. Twierdził, że jedyną instytucją, przed którą powinien być odpowiedzialny chrześcijanin, jest sam Bóg.

Według Tołstoja, instytucja kościoła, a w tym wypadku prawosławna Cerkiew, musi zostać odrzucona, jako ta, która próbuje podporządkować sobie jednostkę. Tołstoj znany jest jednak ze swojej zasady „nieprzeciwstawiania się złu przemocą”. Argumentował to w taki sposób: „posługiwanie się gwałtami przeciwko gwałtom jest tym samym, co gaszenie ognia ogniem”. Uważał, że zmiana społeczeństwa powinna odbyć się poprzez zmianę moralną, a nie poprzez walkę – różnił się tym samym od większości współczesnych mu anarchistów. Co ciekawe, zasadę niestosowania przemocy rozszerzał również na zwierzęta – był wegetarianinem. Zasada Tołstoja, by unikać przemocy, była inspiracją dla wielu XX-wiecznych działaczy, takich jak Mahatma Gandhi czy Martin Luther King.

Anarchiści współcześnie

Anarchiści zawsze angażowali się w życie społeczne, szczególnie gdy pojawiały się konflikty społeczne. Na przykład w powstaniu warszawskim brała udział 104. Kompania

Syndykalistów Polskich, która powstała na bazie Związków Syndykalistów Polskich. Niechęć do idei państwa nie oznaczała bowiem obojętności na losy społeczeństwa.

Współcześni anarchiści to jednak niekoniecznie walka zbrojna, ale mnogość działań społecznych, przy pomocy których starają się pokazać, że inne społeczeństwo jest możliwe.

Źródło: Elvert Barnes, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Jedną z takich inicjatyw aktywistów jest „Jedzenie zamiast bomb” – czyli społeczna inicjatywa, która polega na rozdawaniu ciepłych, wegetariańskich posiłków osobom potrzebującym. Inicjatywa ta została zapoczątkowana w latach 80-tych XX wieku w Wielkiej Brytanii. Organizatorzy samodzielnie przygotowują posiłki z produktów, które hurtownie i sklepy przeznaczyły do wyrzucenia, a które nadają się jeszcze do spożycia. Akcja ma na celu nie tylko walkę z głodem, ale pokazanie, jak współczesny system ekonomiczny, w którym marnuje się tyle jedzenia, jest nieracjonalny. Jest to również protest przeciwko wydawaniu pieniędzy na zbędne, zdaniem anarchistów, zbrojenia. Inicjatywa „Jedzenie zamiast bomb” ma charakter niehierarchiczny – może ją zorganizować każdy.

Słownik

mutualizm

(łac. *mutuus* – pożyczony, wzajemny, obustronny, wspólny i gr. *ismos* – wiedza) koncepcja, która zakłada, że podstawą społeczeństwa powinna być dobrowolna, wzajemna pomoc przeciwstawiana konkurencji

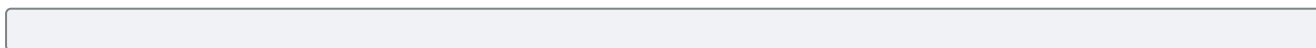
syndykalizm

kierunek w ruchu robotniczym, według którego od celów politycznych ważniejsze są cele ekonomiczne robotników; narzędziem walki syndykalistów są więc związki zawodowe, nie zaś partie polityczne

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Stanowiskiem pokrewnym anarchizmowi jest libertarianizm, nurt filozoficzny, który uznaje, że w polityce najważniejszą wartością jest wolność osobista. Można powiedzieć, że jest to radykalniejsza forma liberalizmu klasycznego, który uznawał konieczność pewnych ograniczeń. Robert Nozick jest uznawany za jednego z najważniejszych filozofów libertarianizmu, twórcę pojęcia „państwa minimalnego”. Odcisnął on piętno na myśli takiego polityka jak Ronald Reagan. Zapoznaj się z poniższą grafiką, która ilustruje jego koncepcję państwa minimalnego, a następnie zastanów się, jak na propozycje Nozicka odpowiedzieliby anarchiści głównego nurtu.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Poszukaj w dostępnych źródłach przykładów realizacji poniższych założeń. Wpisz je w postaci notatek na schemacie.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Anarchizm jest różnorodny, na pewno można powiedzieć, że filozofia ta nie zakłada...

- ☐ krytyki wszelkich form przymusu.
- ☐ nierówności politycznej.
- ☐ konieczności zmiany obecnego systemu politycznego.
- ☐ podważania legitymizacji władzy państwowej.
- ☐ niechęci do kapitalizmu.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij zdanie, wykorzystując poniższe sformułowania. Uwaga: kilka sformułowań jest błędnych.

Lew Tołstoj idee pierwszych anarchistów. Uważał, że co prawda jest najwyższą wartością, ale nie można do niej dochodzić, stosując .

popierał

przemoc

władza

wolność

głosowanie

krytykował

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Zastanów się, jaki stosunek do demokracji przedstawicielskiej mogli mieć anarchiści.

Ćwiczenie 5

W filozofii polityki znana jest koncepcja umowy społecznej, która mówi o tym, że ludzie powołali państwo, by to broniło ich przed przemocą. Zwolennicy tej teorii twierdzą bowiem, że w stanie natury człowiek jest z natury zły i agresywny. Pomyśl, jaka mogłaby być anarchistyczna odpowiedź na ten rodzaj argumentacji?

Zapoznaj się z poniższym fragmentem, będącym przedmową Jana Hempela do *Pomocy wzajemnej* - sztandarowej książki rosyjskiego anarchisty, Piotra Kropotkina. Dotyczy on różnic pomiędzy anarchizmem a marksizmem.

((Jan Hempel

Przedmowa

Z tego oczywiście wynikają również poszukiwane różnice w metodach działania: anarchista nie wierzy w skuteczność siły i przemocy dla osiągnięcia przemian społecznych – on pragnie przemieniać dusze ludzkie. Nawet wyznawcy aktów terrorystycznych – jeśli są anarchistami – bynajmniej nie po to usuwają kogoś władzę dzierżącego, aby samemu – czy samym – na jego miejscu zasiąść i władzę chwycić; jeno akty swe pojmują jako „środek propagandy”, jako sposób zdzierania ludziom z oczu łuski przesądów. Ile w stosowaniu tego rodzaju „środków propagandy” mieści się naiwności, tego wykazywać nie potrzeba; w każdym jednak razie nie jest to walka o władzę. Cały marksizm praktyczny jest walką o władzę – anarchiści przeciwnie – o władzę nie ubiegają się nigdzie, bo im ona zasadniczo niepotrzebna. Anarchista nie tyle zaprowadza ład przez siebie obmyślony, co wyzwala w jednostce i w społeczeństwie to dobro, które tam jeno w warunkach obecnych ujawnić się i działać swobodnie nie może. Toteż marksista ma albo pogardliwą postawę względem człowieka, albo uważa człowieka za beznadziejnie złego i pragnie utrzymać go w ramach właściwych przy pomocy pewnej mniej lub więcej przymusowej organizacji społecznej; anarchista zaś wierzy – serdecznie wierzy – w zasadniczą, podstawową dobroć ludzką i uważa, że nic innego czynić nie potrzeba, jeno wyzwalać, wyzwalać i jeszcze raz wyzwalać.

Wymień najważniejsze – zdaniem Hempla – różnice pomiędzy tymi dwoma stanowiskami politycznymi.

Ćwiczenie 7

Jednym z głównych problemów filozofii społecznej jest spór o naturę sprawiedliwości. Przez wieki była ona definiowana na różne sposoby: każdemu tyle samo, każdemu według jego zasług lub też każdemu według jego potrzeb. Robert Nozick - reprezentant libertarianizmu, czyli jednej ze współczesnych form anarchizmu - definiuje ją według następującej formuły: „Od każdego według tego, jak wybiera, każdemu według tego, jak go wybierają”. Oceń, jakie konsekwencje wynikają z takiego definiowania sprawiedliwości.

Ćwiczenie 8

Spróbuj wyobrazić sobie szkołę opartą na anarchistycznych ideałach. Jak mogłaby ona wyglądać? Jaka byłaby w niej rola nauczycieli i uczniów?

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: filozofia

Temat: Anarchizm

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, uczniowie liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje obywatelskie.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Wymienisz różne nurty myśli anarchistycznej.
- Odkryjesz, jakimi działaniami zajmują się współcześni anarchiści.
- Wykorzystasz teorie anarchistyczne do oceny innych stanowisk filozoficznych.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pojmuje rolę filozofii jako fundamentalnego składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej;
- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;
- identyfikuje różne problemy etyczne, rozważa je z punktu widzenia różnych stanowisk i nurtów filozoficznych na własnych przykładach;
- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych;

- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- zasoby internetowe;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- schemat interaktywny;
- śniegowa kula.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do Internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia e-materiał: „Anarchizm” uczestnikom zajęć. Prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z tekstów kultury oraz z życia ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Śniegowa kula.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą poszukiwać odpowiedzi na pytanie: *W jaki sposób współczesne ruchy anarchistyczne czerpią z historycznie pierwotnych koncepcji anarchistycznych?* Mówi, że uczniowie będą pracowali metodą kuli śniegowej:
 - a. najpierw indywidualnie opracują odpowiedź na zadane pytanie,
 - b. potem połączą się w pary, porównają swoje propozycje i spiszą na osobnej kartce listę swoich wspólnych rozwiązań,
 - c. następnie uczniowie zgromadzą się w czwórkach i w podobny sposób skonfrontują swoje stanowiska, a zebrane rozwiązania zapiszą na nowej kartce,
 - d. w dalszej części uczniowie połączą się w jeszcze liczniejsze grupy, aż wobec postawionego problemu wypowie się cała klasa. Wszystkie uzgodnione na forum całej klasy odpowiedzi wraz z argumentami zostają zapisane na tablicy.Po wykonaniu zadania i ustaleniu wspólnie przez uczniów rozwiązania/odpowiedzi nauczyciel weryfikuje ją i w razie potrzeby uzupełnia.
2. **Praca z multimediami.** Uczniowie indywidualnie zapoznają się z materiałem w sekcji „Ilustracja interaktywna”. Nauczyciel odczytuje polecenie: *Zapoznaj się z poniższą grafiką, która ilustruje jego koncepcję państwa minimalnego, a następnie zastanów się, jak na propozycje Nozicka odpowiedzieliby anarchiści głównego nurtu.* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenia nr 1-4. Uczniowie wykonują zadania w parach. Następnie wspólne omówienie odpowiedzi na forum klasy.
4. Uczniowie indywidualnie wykonują ćwiczenia 5 i 6. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie w parach opracowują quiz sprawdzający wiedzę z całej lekcji. Po określonym czasie wymieniają się przygotowanymi pytaniami z inną parą uczniów. Następnie wspólnie komentują swoje odpowiedzi.
2. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?

Praca domowa:

1. Podaj przykłady działań na rzecz lokalnej społeczności, którymi zajmują się współcześni anarchiści w Polsce.

Materiały pomocnicze:

- Jakubowski M. N., Szahaj A., *Filozofia polityki*, Warszawa 2019.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Ilustracja interaktywna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.